

ZÁPIS Z JEDNÁNÍ VĚDECKÉ ARCHIVNÍ RADY

konané dne 15. dubna 2025 na Spiritce

Přítomni: Mgr. Petr Vokáč (MV), PhDr. Daniel Doležal, Ph.D. (OASSS MV), Mgr. Stanislav Bárta, Ph.D. (Masarykova univerzita), Mgr. Daniela Brokešová (Státní oblastní archiv v Litoměřicích), Mgr. Petr Cajthaml (Univerzita Karlova), doc. PhDr. Mgr. Tomáš Černušák, Ph.D. (Historický ústav AV ČR & Masarykova univerzita), doc. Dr. Ing. Michal Ďurovič (Vysoká škola chemicko-technologická v Praze), doc. PhDr. Olga Fejtová, Ph.D. (Archiv hlavního města Prahy & Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem), PhDr. Daniel Kovář (Státní oblastní archiv v Třeboni), Mgr. Jiří Kutil (Národní filmový archiv), PhDr. Zdeněk Martínek (Moravský zemský archiv v Brně), doc. JUDr. PhDr. Petr Mlsna, Ph.D. (Úřad pro ochranu hospodářské soutěže), Mgr. Lukáš Nachtmann, (Archiv společnosti Škoda Auto), prof. PhDr. Hana Pátková, Ph.D. (Univerzita Karlova), prof. PhDr. Marie Ryantová, CSc. (Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích), Mgr. Zbyšek Stodůlka (Národní archiv), Mgr. Pavel Šimůnek (OASSS MV), PhDr. Jaroslav Šulc (OASSS MV), Mgr. Hana Šústková, Ph.D. (Archiv města Ostravy). Dle prezenční listiny.

Zahájení jednání Vědecké archivní rady proběhlo v 10.15 hod. přivítáním přítomných členů předsedou VAR P. Vokáčem.

Program jednání uvedený v pozvánce se doplňuje o dva body a je následující:

1. Koncepce českého archivnictví na léta 2026–2035
2. Národní plán digitalizace
3. Novela vyhlášky č. 645/2004 Sb.
4. Návrh vzorového badatelského řádu
5. Metodiky a stanoviska odboru AS

Doplněné body:

6. Situace na univerzitách – studium archivnictví
7. Dotazníkové šetření mezi archiváři
8. Různé

S doplněným programem členové VAR souhlasí.

Se zápisem z loňského jednání VAR (16. dubna 2024) všichni přítomní členové souhlasí. Zápis byl schválen.

Předseda VAR Petr Vokáč úvodem zdůraznil namířit pozornost na materiály Koncepce rozvoje českého archivnictví na léta 2026-2035 (dále jen „Koncepce“) a Národní plán digitalizace (dále „NPD“). Vyzval k třibení názorů a pohledů, které přinesou nad rámec obou připravených materiálů další poznatky – soustředit se na aspekty „parametrické“, především pak ve věci NPD.

1. Koncepce českého archivnictví na léta 2026–2035

Materiál, zasláný členům VAR před jednáním představil v hlavních rysech D. Doležal.

V rámci diskuze konstatováno:

S. Bárta: materiál je nesourodý, v analytické části se mísí „analýza“ s „konceptí“, závěrečná tabulka přináší některá data, která se dříve v materiálu neobjevila. Např. realizace NPD není časově vymezena – do kdy bude dopracován, schválen, není určen čas na jeho implementaci... Celkově pochválil v Koncepti spíše část analytickou než koncepční.

J. Šulc: konstatoval, že přesnější harmonogram NPD teprve vzniká, do dokumentu bude promítnut.

P. Mlsna: označil materiál Koncepce za „syrový“ text, který se dle jeho názoru neblíží „koncepti“... Jde spíše o analýzu problémů („závěť českého archivnictví“). Není dle jeho názoru stanovena žádná „vize“. I navzdory neuspokojivé finanční situaci si lze projektovat, co očekáváme od horizontů roku 2035. Stávající koncepci rozvoje pokládá za nedostatečně vyhodnocenou. Analýze chybí nesplnění bodů stávající koncepce. Zastává názor, že ruku v ruce s přípravou Koncepce by měl běžet také návrh nového archivního zákona. Z jeho pohledu analytická část neodpovídá závěrečné tabulce. Koncept postavený na ustavení generálního ředitelství by měl být jednoznačně rozhodnut a argumentován. Vzorová systemizace modelovaná ke stavu roku 2025 nebude již platná v podmínkách roku 2035.

P. Cajthaml: Koncepce je konzervativní v oblasti předarchivní péče. Postrádá vizi vývoje archivnictví v dalším desetiletí. Pomíjí některé problémy, které již nyní řešíme (např. par. 3 zákona 499/2004), již aktuální výběr archiválií z databází. Není zahrnuta problematika „Archiving by Design“. Další problémy vidí v oblastech Základních pravidel, akreditace státních archivů. (Co s archivem, který neprojde reakreditací?).

Z. Stodůlka: Z jeho pohledu jsou některé části Koncepce vhodné k dopracování, některé pasáže pokládá za dostatečně argumentované. Problémy vidí ve stejném směru jako předřečníci a dále také ve směru zřizování více nových specializovaných archivů. Zřizování dalších archivů ÚSC nedává smysl a je třeba řádně balancovat jejich působnost ve vztahu ke státním archivům. Upozornil, že již dnes, mimo režim archivního zákona, některé kraje plánují a připravují zřízení „archivů zdravotnické dokumentace“ (nikoli spisoven!), přičemž ze zdravotnické dokumentace státní archivy vybírají archiválie. Aktuálními otázkami je rozvíjení a využití popisu dat Propojeného datového fondu veřejné správy, kde se v souladu s evropskou legislativou umožní řízený přístup ze strany vědců a výzkumníků.

D. Doležal: konstatoval, že obecným deklarovaným cílem Koncepce je podchycení co možná 99% archiválií (či dokumentů, které se archiváliemi potenciálně stanou) po stránce evidenční, aby nestály mimo „dohled státu“.

M. Ryantová: poznamenala k oblasti zřizování nových specializovaných archivů (konkrétně její mateřská Jihočeská Univerzita nemá dosud akreditovaný archiv) jisté varování, aby nedocházelo spontánně ke vzniku „pseudoarchivů“ (tedy spíše „spisoven“).

D. Doležal: za optimálnější řešení pokládá vznik specializovaných archivů, ale škola samozřejmě může v souladu s platnou legislativou „ukládat“ v regionálně příslušném státním archivu. Problémem jsou pro mnohé zřizovatele nepochybně splnění náročných akreditačních podmínek.

P. Mlsna: upozornil, že je nutné rozhodnout, zda se přidržel stávajícího nastavení soustavy archivů s de facto decentralizovanou podobou nebo směřovat k centralizaci v rámci a v rukou MV. Upozornil, že pro léta budoucí bude nutné dlouhodobě udržet oba systémy archivování – „papírový“ i digitální.

P. Vokáč: upozornil co do možností financování na nové programové období od r. 2028. Je možné, že se podaří do oblasti archivnictví získat prostředky z EU i v řádech miliard. Nebyly by určeny na oblast výstavby, ale šlo by jimi zajistit mnohé provozní činnosti. Větší míra centralizace archivnictví je prioritou! Jednou z možných vizí je vytvořit jednu organizační složku = Národní archiv, který bude mít své sekce – současné oblastní archivy. Sloučily by se v něm společné činnosti do jedné organizace. AS je gesčním místem za MV a musí rozhodnout odpovědně, odvážně a koncepčně. Otázka případného generálního ředitelství by v případě takové preference měla být rozepsána a rozpracována se všemi parametry, včetně finanční rozvahy a následných dopadů.

S. Bárta: navrhuje oddělit analytickou část Koncepce a ve strategické části navrhnout např. šest konkrétních strategických cílů a na ně se soustředit (legislativa, předarchivní péče...).

P. Vokáč: souhlasí s názorem vybrat z analytické části některé okruhy, netřeba pojednat vše, ale soustředit se na jejich zdůvodnění.

L. Nachtmann: apeluje na balancování „povinnosti ukládat v digitálním archivu“ mezi soukromým sektorem a „státem“.

P. Cajthaml: podtrhnul definování zájmů zřizovatele specializovaného archivu.

T. Čermušák: z jeho pohledu si některá konstatování Koncepce protiřečí.

P. Mlsna: nastolil otázku, zda případné finanční prostředky, které půjdou do archivnictví, budou provázeny také osvojením si nových postupů a technologií ze strany stávajících pracovníků archivů.

P. Vokáč: doplnil, že archivy již mají zkušenosti s oblastí digitalizace (NA, Třeboň, Opava). Ale je třeba zapojovat co nejvíce lidí do těchto procesů, protože od nich pobeží zkušenosti k dalším zaměstnancům.

O. Fejtová: oponovala názoru, že by současný stav byl výrazně ovlivněn mj. tím, že „selhávají VŠ studijní programy archivnictví“

P. Vokáč: takováto tvrzení je ale potřeba podpořit tvrdými daty.

S. Bárta: částečně selhává výuka archivnictví v dlouhodobém kontextu.

P. Cajthaml: chybí výuka praktického archivnictví, které není etablováno jako samostatný obor.

S. Bárta: navrhoval by zahájit „oborový dialog“ mezi AS a univerzitami. Formulovat parametry dalšího vzdělávání archivářů.

H. Pátková: upozornila na možnou formu získávání „mikrocertifikátů. Dalo by se spolupracovat na vytváření krátkých studijních programů.

P. Vokáč: z jiné oblasti... Projekt „Dějiny archivnictví“ nepatří zahrnout do Koncepce.

P. Mlsna: budeme-li psát dějiny archivů, nebude čas na důležité archivní agendy.

Z. Martínek: navrhuje věnovat větší péči analýze dokumentů, které do archivů přicházejí, přihlídnout k jejich informační hodnotě.

S. Bárta: vznesl závěrečný dotaz diskuze k tématu – časový plán dopracování a předání Koncepte

P. Vokáč: činíme tak, abychom materiál připravili ještě pro stávající vládu. Musíme ale počítat s možností předložení až vládě další... Zdůraznil, že je nutné vytrvat v intenzivní diskuzi a udržet dynamiku prací.

S. Bárta: dodal, že je nutné nezapomenout na možné cesty financování z prostředků EU.

2. Národní plán digitalizace

Materiál, předložený členům VAR, představil J. Šulc.

V rámci diskuze konstatováno:

P. Vokáč: doplnil kontext vzniku NPD, první myšlenky na jeho zpracování se formulovaly od archivní konference, konané v roce 2023. NPD bude dynamický, není to koncept na několik let, kdy se nahradí plánem dalším. Měl by být průběžně aktualizován. Legislativní podchycení oblasti digitalizace archiválií bude důležitým základem. Dalším jeho kontextem bude balancování mezi využíváním zdigitalizovaných archiválií a racionalizací prostorových dispozic archivů. Bude tak možné uložení již zdigitalizovaných archiválií na méně dostupných místech a upřednostnit tak v rámci archivů činnost archivářů, který pracují pro terén (s původci). Další rovinou je pak otevření možností využívání AI pro vyhledávání v digitalizátech. I vzhledem k veřejnosti bude třeba poskytnout co nejvíce možného odborné i neodborné veřejnosti. Závěrem doplnil teze o otevírající se možnosti přístupu k tzv. destruktivní digitalizaci („digitalizuj a skartuj“), jakkoli je tato vize zatím „nepříliš populární“.

J. Šulc: doplnil, že je připraven výzkumný projekt na téma možného využití digitalizace jako nástroje redukce objemu trvale archivovaných dokumentů ve státních archivech.

M. Ryantová: vznesla dotaz, zda se počítá s propojením archivní digitalizace (v rámci NPD) s oblastí knihovnictví. Zmínila např. vzácné rukopisy.

J. Kutil: zda se v oblasti metodiky se počítá se spoluprací s audiovizí (NFA, ČRo...)?

J. Šulc: ano, počítá se.

P. Cajthaml: otázka akreditovaných digitálních archivů. Zároveň se mluví o uložení digitalizátů v NDA. Preferoval by formulovat, že se počítá s uložením v kterémkoli akreditovaném DA.

J. Šulc: Digitalizáty by měly být zabezpečeny na úrovni garantované akreditovaným digitálním archivem. O uložení všech digitalizátů v NDA se uvažuje v souvislosti s možností centralizovaného obohacování metadat prostřednictvím OCR a AI a zejména v souvislosti s vybudováním tzv. Jednotného přístupového bodu, který by měl zajistit centralizovaný přístup k archiváliím napříč archivní sítí.

P. Cajthaml: není zmíněna otázka evidence výsledků digitalizace v PeVA.

J. Šulc: toto je řádně zvažováno v souvislosti s přípravou nové generální inventury.

P. Vokáč: důraz je třeba klást na optimální strukturu evidence, tak aby bylo možné provádět statistické vyhodnocování

P. Cajthaml: vznesl otázku možné duplikace úložišť.

J. Šulc: workflow se teprve řeší a hledá se shoda.

P. Cajthaml: dotaz, zda se počítá se stárnutím užívaných SW a HW nástrojů, s udržitelností a kontinuitou mezi roky 2026 a 2035.

Z. Stodůlka: v rámci NDA se počítá s průběžnou technologickou obnovou.

M. Ďurovič: je třeba klást důraz na zvážení fyzického stavu digitalizovaných archiválií.

J. Šulc: posuzování fyzického stavu archiválií je součástí digitalizačního workflow, vychází se přitom z metodiky bezpečnostní digitalizace z roku 2015.

P. Mlsna: úvaha – nastolil otázku, zda neupustit od NDA (DA) a nepreferovat cloudová (státní cloudová) řešení - státní cloud v gesci Ministerstva financí. Stát by zajistil upgrade a udržitelnost dat v technologiích. Vzhledem k tomu, že budou postupně stoupat náklady víc a víc. Zároveň by tímto byla (externě) vyřešena otázka kyberbezpečnosti. A dále: kdo bude v archivech digitalizovat? Nelze tuto činnost „uvrhnout“ na archiváře! Zvážit jiné možnosti nabízených pracovních sil...

P. Vokáč: odbor kol. Vrby již pořizuje SW řešení. Cloudová řešení také stojí jisté finanční prostředky.

Z. Stodůlka: v rámci přípravy projektu NDA III byla posuzována ve studii proveditelnosti, kterou schválil odbor Hlavního architekta, otázka využití eGovernment cloud. Jeho cenotvorba je nyní založena na objemu přenášených dat, což je pro archiv ekonomicky nevýhodné, stojí na transferu dat. Řešení je nyní budováno tak, aby mohlo být migrováno do cloudu v budoucnu.

P. Vokáč: navrhuje zaobírat se myšlenkou – možností digitalizovat i nezpracované soubory, byť proti takovému řešení zaznívají mnohé výtky.

M. Ryantová: uvedla v této souvislosti jako negativní příklad ABS, kde v minulosti proběhla „divoká digitalizace“ bez pevnějších pravidel a v následujících letech se musela situace postupně řešit a uvést do souladu.

P. Cajthaml: bez archivního zpracování nelze digitalizáty efektivně zpřístupňovat.

P. Vokáč: je třeba si definovat, co je cílem zpřístupnění digitalizátů.

D. Brokešová: digitalizují se (na jejím pracovišti) i nezpracované archiválie, ale vždy je potřeba dbát na pečlivé podchycení metadat.

P. Vokáč: je třeba si nastavit kritéria – „úrovně náročnosti“.

J. Šulc: možností je škálovat podle konkrétních podmínek, ale potřebujeme mít jednotný standard pro metadata.

L. Nachtmann: (jeho mateřská firma) WV má cloudové řešení od Microsoftu. Ten přirozeně zdražil své služby. Nyní jsou mnohonásobně dražší! Firma má aktuálně uloženo 1 a 3/4 mld. dokumentů a již dochází vymezený úložný prostor. Jakákoli metodika by tedy měla být konkrétní a škálovaná.

S. Bárta: Situace s Microsoftem z jeho pohledu obdobná. V rámci NPD je podle jeho názoru nedostatečně rozpracovaná otázka dlouhodobé správy dat. Akcent je kladen na samotnou digitalizaci, ale nevidí návazné procesy („nějak to NDA vyřeší“). Problémem je legislativní oblast. Je třeba zpřístupňovat archiválie také „nizkoprahovou cestou“ široké veřejnosti. Rezignovat na „značku a prestiž“ archivů.

P. Cajthaml: vznikl funkční koncept digitálního balíčku. Není podle něj možné pořídit 35 mil snímků za vymezený čas. Doporučuje revidovat cíle v relaci NPD na 20-40%.

J. Šulc: kvantifikace se opírala o řádné propočty a posouzení kapacitních možností. Východiskem byly výsledky digitalizace SOA v Praze, který se jako jediný při digitalizaci některých archivních souborů řídí metodikou Metamorfoze. Úzkým hrdlem digitalizace by ovšem mohla být nutnost pořizovat k digitalizovaným archiváliím standardizovaná popisná metadata.

3. Novela vyhlášky č. 645/2004 Sb.

O záměru novelizace, připravované MV, informoval D. Doležal.

4. Návrh vzorového badatelského řádu

Materiál, zasláný členům VAR před jednáním, komentoval P. Šimůnek.

Připomínky:

P. Cajthaml:

- Dokument pracuje s vizí existence jediné digitální badatelny, kterou spravuje Národní archiv. To je v rozporu s § 18b, odst. 2, který předpokládá, že akreditovaný digitální archiv provozuje svůj archivní portál jako místo přístupu k digitálním archiváliím a digitalizátům, tyto portály, tedy mohou plnit roli samostatných digitálních badatelen. Vzorový badatelský řád reflektovat i tuto skutečnost. Dá se předpokládat, že akreditované digitální archivy umožní online autentizaci badatelů i jinými prostředky než je elektronická identita občana (např. důvěryhodnými prostředky pro vzdálenou autentizaci, které provozuje jejich zřizovatel), tato skutečnost by také měla být zahrnuta do vzorového badatelského řádu.
- Dává v úvahu úpravu č. 4, odst. 2 v části upravující převoz archiválií, která umožňuje převoz archiválií jen určeným zaměstnancem a umožnit převoz specializovanými kurýrními službami, ke kterému v praxi stejně dochází (samozřejmě při splnění podmínek stanovených archivem).

L. Nachtmann:

Doporučuje, aby na badatelském listu byl implicitně vyjádřen souhlas badatele se zpracováním osobních údajů a počítalo se s elektronickým badatelským listem (v textu už se hovoří o ověřování přes identitu občana).

5. Metodiky a stanoviska odboru AS

D. Doležal informoval o dvou připravených metodických materiálech – stanovisko odboru legislativy MV v otázce výkladu opisu archiválie, které vzniklo na žádost AS a metodického pokynu k užívání rukavic v badatelnách archivů – stanovisko bylo vypracováno ve spolupráci s konzervátory a restaurátory NA.

V krátké diskuzi zaznělo:

O. Fejtoová: zdůraznila, že opisy jsou dosud badateli (v některých případech) intenzivně požadovány.

P. Cajthaml: upozornil na problém podávaných žádostí v režimech zákonů 499/2004 a 106/1999.

6. Situace na univerzitách – studium archivnictví

Tento bod byl zařazen do rámce jednání dodatečně na žádost O. Fejtoové. Je cílen především k neuspokojivé situaci oboru archivnictví a pomocné vědy historické na univerzitách v Hradci Králové a Českých Budějovicích. Prakticky se zde ruší stávající samostatná katedrální pracoviště, dochází k výraznému omezení studijních programů. Je zřejmá snaha studium podřadit do gesce jiných oborů (zpravidla obecné historie, regionálních dějin atp.). VAR by měl „vyslat stanovisko“ směrem k MV a MŠ. Problémem je prezentace oboru archivnictví, jeho zviditelnění na centrální i regionální úrovni.

M. Ryantová: ubývá studentů oboru archivnictví, PVH. Dochází k redukci studijních programů a převod předmětů vyučovaných v rámci archivnictví do historických oborů.

S. Bárta: slučování a rozdělování pracovišť je výhradní kompetencí univerzit a z tohoto titulu do něj není možné zasahovat! Není podle jeho názoru vhodné řešit ani cestou MŠ. Zřejmě optimální by byla komunikace přímo mezi rezortem a školami.

P. Vokáč: potvrzuje tyto teze.

P. Mlsna: uvedl jako příklad dřívější účinnou komunikaci mezi MV a UK v souvislosti s rušením studia „minoritních“ jazyků v programech FFUK. Zde se však jednalo o primární zájem státu na zabezpečení odborníků pro oblast zpravodajských služeb. Doporučuje komunikovat tuto problematiku cestou VŘ P. Vokáče.

H. Pátková: z vlastní zkušenosti – již rok a půl obhazuje existenci samostatné katedry PVH a archivnictví na FFUK!

P. Mlsna: v době děkanství doc. Stehlíka se podařilo podpořit finančními prostředky FFUK existenci minoritních oborů. Uvedl jako příklad nutného udržení vzdělávání v regionech, že jím vedený ÚOHS také zaměstnává primárně právní experty z Brna a okolí, protože mobilita studentstva a absolventů není v ČR velká.

D. Doležal: AS nadefinuje požadavky a standardy potřeb na přípravu studentů archivních oborů (archivnictví a spisová služba).

P. Šimůnek: vznesl dotaz na sloučení historických kateder (ústavů) pražské FFUK

H. Pátková: sloučení formálně proběhlo k 16. lednu t.r., od kdy formálně existuje pouze jediný „ústav dějin“. Všechny tři dosud fungující historické ústavy se mají domluvit na vnitřním uspořádání do 1. června 2025.

M. Ryantová, S. Bárta: zmiňují ke katedře PVH v Hradci Králové. Došlo k absurdní situaci = byl vybrán jeden vedoucí pro obě katedry (ústavy). Je zřejmá tendence ke sloučení oborů.

7. Dotazníkové šetření mezi archiváři

Informoval S. Bárta

- Výsledky šetření jsou postupně zveřejňovány na webu České archivní společnosti – zatím převážně „surová“ data, bez nároku na interpretaci
- širší výsledky šetření budou prezentovány na konferenci ČAS v Hradci Králové
- analytická data z tohoto šetření je možno využít v koncepční části Koncepce.

8. různé

P. Cajthaml: žádá doplnit data – zápisy z jednání VAR na sdílený prostor

D. Doležal: uzavřel jednání VAR.

Zasedání bylo ukončeno ve 15.00 hod.

Zapsal: Mgr. Pavel Šimůnek

Schválil: Mgr. Petr Vokáč

USNESENÍ Z JEDNÁNÍ VĚDECKÉ ARCHIVNÍ RADY

15. dubna 2025

Návrh usnesení 1/25:

Se zápisem z posledního jednání VAR (16.4.2024) Vědecká archivní rada souhlasí.

Výsledek hlasování: Pro: 17 Proti: 0 Zdržel se: 0

Usnesení 1/25 bylo schváleno.

Návrh usnesení 2/25:

Do programu jednání se doplňují body 6. Situace na univerzitách – studium archivnictví a 7. Dotazníkové šetření mezi archiváři.

Výsledek hlasování: Pro: 17 Proti: 0 Zdržel se: 0

Usnesení 2/24 bylo schváleno.